

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2026, № 1 (13)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2026

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Иляс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхуджаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобокулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлевич
Сиёсий фанлари доктори (DSc), доцент
Бизнес ва тадбиркорлик Олий мактаби

Гаффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети
Сиддиков Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Бахранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Америка технологиялар университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1	Abdurasilov Shoxrux Raupovich	5
	OʻRTA ASPLARDA TOSHKENTNING IJTIMOIIY-SIYOSIY VA ETNIK TARIXI	
2	Abdunosirova Ozodaxon Botirjon qizi	14
	SHOHRUX MIRZONING ILMIY VA IJODIY FAOLIYATIGA DOIR	
3	Акбоева Зебинисо Джалолиддиновна	19
	ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИНИНГ ТУРКИСТОНДА ЖОРИЙ ҚИЛИНИШИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ	
4	Begimqulova Laylo Mashrabovna	23
	AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUVIDA OLIY MASLAHAT KENGASHINING FAOLIYATI	
5	Begimqulova Laylo Mashrabovna	28
	AMIR TEMUR TAMONIDAN MARKAZLASHGAN DAVLAT ASOSLARINING YARATILISHI	
6	Гаффоров Шокир Сафарович	35
	ПОЛИТИКА ЗАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РОССИЙСКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦАМИ В КОЛОНИАЛЬНЫЙ ПЕРИОД	
7	Дусчанов Расулжон Рахимбердиевич	43
	ЎЗБЕКИСТОНДА МОЛИЯ ТИЗИМИ ТАРИХИ	
8	Ernazarov Shermuhammad Eshbekovich	49
	TARIX, TARAQQIYOT VA MILLIY GʻOYA	
9	Fayzrahmanova Zarina Ildarovna	58
	SHAYBONIYLAR SULOLASI DAVRIDA BUXORO XONLIGI	
10	Исмоилова Парвина Хамиджон кизи	66
	ВОПРОС ОБ УЧРЕЖДЕНИИ СИСТЕМЫ КРЕДИТОВАНИЯ В ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ (НА МАТЕРИАЛАХ ТУРКЕСТАНСКОГО СБОРНИКА)	
11	Ишанходжаева Замира Райимовна., Махкамова Рано Аловиддин кизи	72
	ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ (ЎОДУ) ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА	
12	Кобзева Ольга Петровна	81
	В ПАМЯТЬ ОБ УЧЕНОМ	
13	Mamajonov Soyibjon Xalilovich	86
	“SHARQ KUTUBXONASI” ASARIDA AMIR TEMURNING DASHT YURISHI MASALASINING OʻRGANILISHI	
14	Maxamova Shahlo Anatoliyevna	91
	CHIGʻATOY ULUSI MUSTAQILLIK DAVRI (1306-1346)NING ARABIY MANBALARDA AKS ETISHI	
15	Norbekov Suhrob Farxod oʻgʻli	98
	SHARQIY SLAVYAN DIASPORASINING IJTIMOIIY - SIYOSIY FAOLLIGI (USTUNLIGI): TURKISTON ASSR (1918-1924 YILLAR)	
16	Ochilova Dilobar Joʻraqulovna	108
	MOʻGʻULLAR IMPERIYASINING SHAKLLANISHI DAVRI MASALASIDA SHARQ MANBALARNING QIYOSIY TAHLILI	
17	Qitaybekov Azizbek Kenesbek oʻgʻli	114
	1970-YILLARDA QORAQALPOGʻISTON FUQARO AVIATSIYASINING XALQ XOʻJALIGIDAGI OʻRNI: ARXIV Hujjatlari TAHLILI	
18	Qodirova Mavluda Mirzaraximovna	120
	QURBONJON DODXOHNING IQTISODIY SIYOSATI	
19	Qoraboyev Sherzodbek Raximovich	125
	MASJIDLAR FAOLIYATIDA MILLIY URF-ODATLAR VA DINIY QADRIYATLAR UYGʻUNLIGI (FARGʻONA VODIYSI TAJRIBASI ASOSIDA)	

20	Tolibjonov Azizjon Tolibjonovich SULTON TAKASHNING IROQ SALJUQIYLARI VA ABBOSIYLAR XALIFALIGI BILAN SIYOSIY MUNOSABATLARI TARIXI	130
21	Turdaliyev Abduhilol Zohidjon o‘g‘li CHIG‘ATOY ULUSI VA ELXONIYLAR DAVLATI O‘RTASIDAGI SIYOSIY KURASHLAR	139
22	Худойкулов Урал Каримович ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАРИДА ЕНГИЛ ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ВА МУАММОЛАР	149
23	Хо‘jamberdiyev Ma‘murjon Mirkomil o‘g‘li TEMURIYLAR DAVRI TABIBLARI VA ULARNING KUNDALIK HAYOTI	156
24	G‘ulomov Ilhomjon Komiljonovich 1920-YILDA O‘TKAZILGAN AHOLINI RO‘YXATGA OLISH TADBIRINING ROSSIYA UCHUN IQTISODIY AXAMIYATI (TURKISTON ASSR MISOLIDA)	163

Abdurasilov Sh. R.

«O‘zbekiston tarixi» kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

O‘zbekiston Milliy universiteti

sh.abdurasil@mail.ru

O‘RTA ASPLARDA TOSHKENTNING IJTIMOIIY-SIYOSIIY VA ETNIK TARIXI

ANNOTASIYA

Toshkent Markaziy Osiyoning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma’naviy taraqqiyotida alohida o‘rin egallab, ko‘p asrlik tarixiy-tadrijiy rivojlanishi jarayonlariga salmoqli hissa qo‘shib kelgan. Bu joyda qadimgi qabilalarning manzilgohlari, xususan, o‘rta asrlarga oid me’moriy obidalar hamda Toshkent shahrining o‘zida va atrofida saqlanib qolgan ko‘plab tarixiy, arxeologik va madaniy yodgorliklar mavjud. Maqolada Toshkent o‘rta asrlarda Markaziy Osiyo xalqlari tarixida, iqtisodiy, siyosiy madaniy va etnik hayotida muhim o‘rin tutib, Buyuk Ipak yo‘lining ham ahamiyatga molik shaharlaridan biri bo‘lganligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Qang‘, Shosh, Iloq, Toshkent, Buxoro, Temuriylar, Shayboniylar, Yunusxon, Sulton Mahmudxon, Abdullaxon, Suyunchxojaxon, Baraqxon, Ko‘kaldosh, etnos, voha.

KIRISH

Xalqaro karvon savdosi rivojiga keng yo‘l va qulay imkoniyatlar ochgan Buyuk ipak yo‘lining mintaqa hududlari bo‘ylab o‘tishi, shuningdek, Toshkent ham uning muhim chorrahasida joylashganligi va ko‘plab ellar bilan tutashganligi bu shaharning har tomonlama yuksalib, savdo-sotiq va hunarmandchilikning yirik markazlaridan biri sifatidagi mavqeiga ijobiy turtki berganligi jahon tarixidagi mavqeini belgilaydi. Shu tarzda Toshkentning ochiq dunyoga keng yuz tutishi, sharqu g‘arb, shimolu janubiy hududlari bilan yaqindan bordi-keldi qilishi, savdo-sotiq, mol-tovar almashinishi jarayonlarida faol ishtirok etishi, bundan uzluksiz foyda, manfaat topishi uning shuhratiga-shuhrat qo‘shib, har taraflama ravnaq topib borishi xalqaro munosabatlarga samarali ta’sir ko‘rsatgan.

Toshkent hamma zamonlarda ham mintaqa hayotida, uning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma’naviy taraqqiyotida alohida o‘rin egallagan. “Tarixga nazar solsak, Buyuk ipak yo‘lining chorrahasida joylashgan ona zaminimiz azaldan yuksak sivilizatsiya va madaniyat o‘choqlaridan biri bo‘lganini ko‘ramiz. Xalqimizning boy ilmiy-madaniy merosi, toshga muhrlangan qadimiy yozuvlar, bebaho me’moriy obidalar, nodir qo‘lyozmalar, turli osori atiqalar davlatchilik tariximizning uch ming yillik teran ildizlaridan dalolat beradi” [1]. Shu sababdan ham, Toshkent tarixi, voha hayotiga oid manbalarni o‘rganish, ilmiy tahlil qilish, uning hozirgi kunda ham o‘z mavqeini yo‘qotmaganini ilmiy jihatdan asoslangan holda ko‘rsatib berish dolzarb vazifalardan sanaladi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Toshkent tarixiga oid adabiyotlar, arxeologik manbalar, yozma manbalar, toponimlarga oid tadqiqotlar, dinshunoslik va etnologiyaga oid adabiyotlar bir qancha bo‘lib, bugungi kunda ularni qiyosiy tahlil qilish zarur bo‘ladi. Xususan, Toshkentning XVI asrdagi siyosiy tarixiga oid ma’lumotlar Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma”, Mirza Muhammad Haydarning “Tarixi Rashidiy”, Hofiz Tanish Al-Buxoriyning Abdullanoma (Sharafnomai shohiy), Ruzbexon Isfahoniyning “Mehmonnomai Buxoro” asarlarida yoritilgan. Shuningdek, tarixchi olimlar K.Shoniyozovning “Qarluq davlati va qarluqlar”, A.Asqarovning “O‘zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi”, H.Bobobekov, M.Sodiqov, M.Mirkomilovlarning “Toshkent tarixi”, A.Ziyning “O‘zbek dadlatchiligi tarixi”, Z.Muqimovning “Shayboniylar davlati va huquqi” kitoblarida hamda O.Bo‘rievning “XIV–XV asrlar manbalarida Toshkent shahri va viloyati haqida ma’lumotlar” maqolasida ma’lumotlar berilgan.

Shuningdek, Toshkent shahri va viloyati toponimlari muammolariga oid tadqiqotlar – N.G.Malliskiyning “Toshkent mahallalari va mavzelari”, Sh.Po‘latovning “Mavzelar XX-asr boshi (karta-sxema). – Toshkent”, T.Nafasovning “O‘zbekiston toponimlarining izohli lug‘ati”, S.Qoraevning “Geografik nomlar ma’nosini bilasizmi?”, X.Bo‘rievaning “Toshkent shahri va viloyati toponimlari muammolari” kabi asarlari ham Toshkent shahrining iqtisodiy, madaniy, siyosiy tarixini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqola umum qabul qilingan tarixiy metodlar: tarixiylik, manbaviy, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik, tizimlashtirish hamda fanlararo yondashuvlar asosida yoritilgan.

Shosh (Toshkent) vohasi o‘rta asrlarda Movarounnahrda emas, balki musulmon olamida ham salohiyatli hisoblangan. Bu davrda Movarounnahrning iqtisodiy – ijtimoiy hayoti va aholi o‘rtasida sodir bo‘lgan etnik jarayonlar Sirdaryo sohillari va mazkur daryoning shimolidagi hududlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Chunki tarixiy manbalarda turli davrlarda Choch, Shosh va Toshkent deb nomlangan voha Movarounnahrning Buxoro, Samarqand, shuningdek Qashqadaryo va Surxondaryo vohalarini Yettisuv va Sharqiy Turkiston shaharlari bilan aloqalarida muhim o‘rinda turgan [2,166].

Xususan, IX-X asrlarda Shosh Movarounnahrning yirik iqtisodiy va madaniy viloyatiga aylangan. Shosh shaharlari dasht va tog‘ tumanlariga boriladigan tranzit yo‘llarda joylashgan edi. Bu karvon yo‘llari Buxoro va Samarqandni, Shosh va Iloq markazlarini Farg‘ona vodiysi bilan bog‘lagan.

Bu davrda vohaning qishloq aholisi asosan dehqonchilik bilan shug‘ullanib kelgan. Shosh vohasi xo‘jaligida chorvachilik ham muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Shaharlar va yirik qishloqlar aholisi hayotida hunarmandchilik asosiy o‘rinni egallagan. Shosh va Iloq vohalarida qadimdan hunarmandchilik birmuncha rivojlangan edi. O‘rta asrlar davomida hunarmandchilikning turli sohaları (kulolchilik, temirchilik, zargarlik va boshq.) keng taraqqiy etgan. Hunarmandchilikka kerakli xomashyolarning ko‘pchiligi Shosh va Iloq vohalarining o‘zida mavjud bo‘lgan.

Bu davrda Shosh vohasida tashqi savdoning rivoj topishida Buyuk Ipak yo'lining ahamiyati juda katta bo'lgan. Ipak yo'lining tarmoqlari Shosh va Iloq vohalaridan o'tgan. Bu yo'l orqali mahalliy aholi sharqda Xitoy bilan, shimoli – g'arbda Sirdaryoning quyi oqimlari, Orol dengizi va Volga bo'ylaridagi xalqlar bilan, g'arbda esa Movarounnahr orqali Afg'oniston, Hindiston, Eron va Old Osiyodagi barcha yirik mamlakatlar bilan doimiy aloqada bo'lishgan [3,44].

Manbalarda Shosh viloyatida 30 ga yaqin, Iloqda 13 ta yirik shahar mavjudligi qayd etilgan. Arab geograflari Shoshda 25 yoki 27 ta, Iloqda 13 ta shahar mavjudligi haqida ma'lumot berishgan. Istahriy Shoshda 27 ta, Iloqda 14 ta shahar borligini qayd etgan. Arab geografi Al-Muqaddasiy (940-1000) esa Shoshda 34 ta, Iloqda 14 ta shahar mavjudligini ta'kidlagan.

Vohaning qulay geografik va xalqaro savdo yo'llari kesishgan hududda joylashganligi uning iqtisodiy-madaniy jihatdan gullab-yashnashiga yordam bergan. IX-XII asrdagi yuksalish keng miqyosdagi savdo-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga yo'l ochgan [4,37].

X asr oxiri – XII asr o'rtalarida Shosh Qoraxoniylar davlati tarkibiga kirgan. Bu davrdan boshlab Shoshda turkiy tilning mavqei ancha oshgan. XI asrdan boshlab shahar yana bir yangi nom bilan – Toshkent deb atalgan. Shahriston va arkka ega bo'lgan bu shahar IX-XII asrlarda nafaqat vohaning ma'muriy markazi, shu bilan birga Movarounnahrning savdo – hunarmandchilik va madaniy markazlaridan biri sifatida ham nom qozongan edi.

Voha aholisining etnik xususiyatlariga to'xtaladigan bo'lsak, ilk o'rta asrlarda Choch vohasiga turkiy etnik qabilalarning kelishi, ayniqsa Chochning Turk hoqonligi tarkibida bo'lishi, uning madaniyati rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu jarayon ushbu makonda turk-sug'diy etnomadaniy hududning shakllanishiga olib kelgan. Choch eroniy tilli aholining turkiylashish jarayoni jadal kechgan maskanga aylanadi. Bu jarayonlar ayniqsa arxeologik materiallarda yaxshi kuzatiladi va yozma manbalar orqali ham tasdiqlanadi.

Movarounnahr va unga tutash mintaqalarda mahalliy sug'diy va turkiy (xu, di, rung, hunn, turo qabilalari) aholidan tashqari VI-VIII asrlarda kelib o'rtnashgan turkiy etnik guruhlar shunchalar ko'p ediki, ularning nomlari yozma manbalarda az, uz, arg'un, tuxsi, yag'mo, dug'lat, qarluq, chig'il, xalach, turkash, qang'li, qipchoq, o'g'uz va boshqalar ko'rsatilgan. Ularga qadar ham, masalan, xiyoniylar bilan birga hunn, az, uz, tuxsi, turk, kaltatoy, musobozori kabi turkiy qabilalar kirib kelishgan. Ularning aksariyati O'rta Osiyoning Amudaryogacha bo'lgan hududlariga joylashib, mahalliy aholi bilan aralashib yashashgan [5,128].

IX-XII asrlarda Movarounnahrda iqtisodiy va madaniy jihatdan taraqqiy etgan Shosh, Toshkent vohasida o'ziga xos, nihoyatda qizg'in etnik jarayonlar sodir bo'lib, turkiy tilli va forsiyzabon turg'un aholi o'troq, yarim o'troq va ko'chmanchi tarzda yashab, o'zbek elatining shakllanishiga o'zlarining salmoqli hissalarini qo'shib, o'zbek xalqining etnik tarkibidagi eng asosiy komponentlar sifatida salohiyatli o'ringa ega bo'lishgan.

Chingizxon imperiyasi tanazzulga uchrab, Chig'atoy davlati vujudga kelgach, uni harbiy jihatdan himoya qilish uchun har biri ming uyli turk-mo'g'ullar qabilalari O'rta Osiyo hududlariga kelishgan. Ular barlos, jaloyir, qovchin va orlot

qabilalari edi. Jumladan, jaloyirlar Toshkent vohasining Angren havzasiga kelib o'rnamashishgan [6,112].

XV asr ikkinchi yarmida Movarounnahrda boshqaruv tizimi Amir Temurning boshqa o'g'li Mironshoh avlodlari, aniqrog'i Sulton Abusaid va uning o'g'illari hukmiga o'tadi. Unda Toshkent viloyati dastlab Sulton Abusaid, uning vafotidan keyin, avvaliga katta o'g'li Sulton Ahmad mirzo (vaf.1494), so'ngra kichik o'g'li, ya'ni Farg'ona hukmdori Umarshayx mirzo (vaf.1494) tasarrufida edi.

Xuddi shu davrda Mo'g'uliston xoni Tug'luq Temurxon zurriyotidan bo'lmish Yunusxon (1468-1487) temuriy hukmdor Sulton Abusaidning sa'y-harakati bilan Mo'g'ulistonda xonlik taxtini egalladi. Yunusxon uchta qizini Abu Saidning uchta o'g'li – Sulton Ahmad mirzo, Sulton Mahmud mirzo, Umarshayx mirzoga turmushga beradi. Mo'g'uliston xoni Yunusxon va Temuriylar o'rtasida 1485 yili Shohruxiyada tuzilgan sulh shartiga ko'ra Toshkent viloyati Yunusxonga beriladi [7,296].

Toshkent viloyati o'sha paytdan boshlab, to Shayboniylar hukmronligi o'rnatilgunga qadar Mo'g'uliston tarkibiga kirgan. Uni dastlab Yunusxon, vafotidan (1487) keyin esa o'g'li Sulton Mahmudxon boshqargan. Toshkent shahri qisqa muddat, 1485–1503 yillar oralig'ida, xonning qarorgohi shu yerda bo'lgani uchun, Mo'g'ulistonning siyosiy-ma'muriy poytaxti maqomini oldi. 1501-1502 yillarda Zahiriddin Bobur Toshkentga ulug' xon tog'asi Sulton Mahmudxon huzuriga yordam olish niyatida kelgan va ma'lum vaqt shu yerda yashagan [8,197].

Temuriylar xonadonidagi boshboshdoqlik avjiga chiqqach, Muhammad Shayboniyni 1499-1507 yillarda Movarounnahrni to'la o'z qo'liga kiritdi [9]. Zahiriddin Bobur 1511 yili oxirgi marta Movarounnahrni olishga jazm qilib, bahorda Hisorni, yozda Buxoroni, oktyabr boshida Samarqandni egallaydi. Mazkur siyosiy o'zgarishlarda Toshkent viloyati ham Bobur ixtiyoriga o'tgan va u Toshkent shahrini boshqarishni amir Ahmad Qosim ko'hbarga topshirgan. Biroq 1512 yil Ubaydulla Sulton boshliq shayboniylardan mag'lub bo'lib, uzil-kesil Kobulga qaytadi. Bobur Samarqanddan ketgach, shayboniylar lashkari Toshkentni qamal qiladi va Bobur tarafdorlari shaharni tashlab ketishga majbur bo'ladilar [10,107].

Shayboniylar davlatini qaytadan qo'lga kiritib uni saqlab qolgan shaxslardan biri Muhammad Shayboniyxonning jiyani, askarboshi va davlat arbobi Muhammad Sulton o'g'li Ubaydullaxon (1484-1539) Birinchidir [11,46]. Ubaydullaxon boshliq shayboniylar Movarounnahrni qaytadan qo'lga kiritgach, o'sha vaqtda Toshkent va Turkiston hokimi bo'lib turgan (1510) Abulxayrxonning o'g'li, Ulug'bek Mirzoning esa qizi Robiya Sulton begimdan tug'ilgan nevarasi Abulxayr, kuniyasi - Suyunch Xojaxonni Samarqandga kelib, «o'zbek qabilalarining yangi xonlar xoni», deb e'lon qilib xutba o'qittirdilar. U 1512 yilgacha Oliy Xon bo'lib turdi. Keyinchalik butun mintaqani Boburdan qaytarib olingach, dastlab Ubaydullaxon o'zini Oliy Xon deb e'lon qildi. Ammo Yaso qonunlariga binoan suloladagi eng yoshi ulug'i Kuchkunjixonga ushbu mansabni bo'shatib berdi. Uning ukasi Suyunch Xojaxon esa qaytadan Toshkent va Turkiston hokimligini olib u xonning valiahdi (qa'lag'a) etib tayinlandi [12,75].

1550 yilda Abdulazizxonning vafot etishi bilan xon ko'tarilgan Muhammadyor Sulton hokimiyatni o'z qo'lida tutib turishga o'zgarish qilaadi. Shu vaziyatda 1551 yilda Toshkent va Turkiston hokimi bo'lib turgan Baroqxon va Samarqand hokimi bo'lib turgan Abdulatifxon o'rtasida Buxoro taxtini egallash uchun ittifoq tuzilib harbiy harakatlar boshlandi. Natijada 1554 yilda Baroqxon Navruz Ahmadxon nomi bilan (1552-1556) Samarqand taxtiga o'tiradi [13,238]. Keyinchalik ular ittifoqiga Sulton Said Muhammadyor Sulton va Burxon Sultonlar ham qo'shilib, Nasaf, Karmana, Miyonkolni qo'lga kiritish uchun kurash boshlaydilar. Miyonkolda hukmronlik qilib turgan Iskandarxon (Abdullaxon Ikkinchining otasi) esa dushmanga zarba uyushtirmasdan Karmanani tashlab Amudaryodan Balxga o'tib ketadi. Ana shunday og'ir kunlarda 18 yoshli Abdullaxon tarix maydoniga chiqib Karmana qal'asi mudofaasini uyushtiradi hamda uni 12 kun mobaynida ittifoqchilardan himoya qilgach, ular bilan sulh tuzishga erishib, o'zining tarafdorlari bilan Balxga chekinadi. Ammo 1551-1556 yillarda Abdullaxon Movarounnahrni qo'lga kiritish uchun qattiq kurash olib boradi. 1556 yilda Turkiyadan madad olib turgan Navruz Ahmadxon vafot etadi. Bundan foydalangan Abdullaxon o'z qo'shinlari bilan Amudaryodan o'tib o'zining ota meros yurti Miyonkolni jangsiz (keyinroq Shahrisabzni ham) egallaydi [14,111].

Ikkinchi bosqichda shayboniylar davlatida garchi ikki xon hukmron bo'lsada, amalda ular rasmangina xon bo'lib, barcha hokimiyat Abdullaxonning o'z qo'lida to'plangan edi. Abdullaxon ittifoqchilar o'rtasidagi nizo va janjallardan ham ustalik bilan foydalanadi Bobo Sulton va Abdulatifxonning o'g'illari Gadoy Sulton, Juvonmardali xonlar o'rtasidagi Samarqand uchun bo'lgan nizolardan foydalanib Bobo Sulton hamda unga yoramga yetib kelgan Darveshxon (Navruz Ahmalxonning o'g'li) qo'shinlarini Ilon o'tdi mavzeida tor-mor keltiradi. Bu joyda Abdullaxonning 30 ming askari Darveshxon va Boboxonlarning 50 ming askari bilan jang qilganligi haqidagi (nasx xati bilan yozilgan marmar lavhada sultonlarning 400 ming qushini deb ko'rsatilgan) yodgorlik o'rnatilgan [15,237].

Bu davrda Turkiya mamlakati o'zining Eronga nisbatan olib borayotgan siyosatida O'rta Osiyo hukmdorlaridan foydalanish hamda o'zining bu yerlagi ta'sirini kuchaytirish maqsadida shayboniylar daalatining ichki ishlariga aralashib Abdullaxonga qarshi bo'lgan Navruz Ahmadxon uning o'g'illariga ko'maklashish maqsaaida zamonaviy miltiqlar (tufang) bilan qurollangan Turk (Rum) askarlari vositasida yordam ko'rsatayotgan edi [16,94].

Xususan, XVI asrda Shayboniylar davrida Toshkent hokimi Suyunchxojaxon 1526 yilda vafot etgach, uning kichik o'g'li *Navro'z Ahmadxon ibn Suyunchxoja* (Baroqxon) Toshkent hokimi (1525-1551) so'ngra Movarounnahr xoni (1551-1556) bo'ldi. U yoshligida Vosifiydan she'riyat, musiqa, ashula, vazn va nazmdan ta'lim olgan. Ayni vaqtda chavandozlik va harbiy mashqlar bilan ko'proq shug'ullangan. Baroqxon XVI asr o'rtalarida Buxoro xonligida kuchayib ketgan feodal kurashdan foydalanib, Movaronnahrni qo'lga kiritib oldi. So'ngra qo'shin bilan Shayboniixonning jiyan Muhammad Rahimni Buxoro ustiga otlantirdi. Lekin Muhammad Rahim yo'lda to'satdan vafot etdi. Uning o'g'li Burxon sulton otasiga qarashli harbiy qismlar va mulozimlari bilan Buxoro ostonasiga yetib keldi. Ayni shu vaqtning o'zida Baroqxon Toshkentdan, Abdulatifxon esa Samarqandda

Buxoro ustiga qo'shin tortib, oxir-oqibat uni egalladilar (1540). Baroqxon Burxon sultonni Buxoroni boshqarishda vaqtincha hukmdor bo'lib turgan Muhammadyor sultonga sherik qilib qo'ydi. Ittifoqchilar (Baroqxon va Abdulatifxon) Burxon sultonni ham o'zlariga qo'shib Miyonkol hukmdorlari Iskandarxon va Abdullaxonga qarshi yurish boshladilar. Abdullaxon miyonkolni Baroqxonga qoldirib, Balxga ketishga majbur bo'ldi va u yerdan turib amakisi Balx xoni Pirmuhammadxonning yordami bilan Baroqxonga qarshi uch marta (1553,1554,1555) qo'shin tortdi, lekin har gal mag'lubiyatga uchradi. Baroqxon Abdulatifxon vafotidan keyin 1551 yilda Samarqandni ham egalladi [17,79].

Shunday qilib, 1551-1556 yillari Baroqxon Movarounnahrni Navro'z Ahmadxon nomi bilan idora qildi. U o'z nomidan pul zarb ettirdi. Movarounnahrning ko'pgina shaharlarida uning nomi xutbaga qo'shib o'qildi. U obodonchilik ishlariga e'tabor bergan, madrasalar qurdirgan (Baroqxon madrasasi - 1531 - XVI asrning 2-yarmi). Baroqxon 1556 yilda Zarafshon daryosidan boshlangan Darg'om kanalining bosh inshooti – Ravotxoja to'g'onini tuzatirish uchun kelgan va shu yerda to'satdan vafot etgan. Uning davrida Movarounnahr bilan Yaqin va O'rta Sharq mamlakatlari, Hindiston, Xitoy, Sibir o'rtasida savdo-sotiq, elchilik munosabatlari rivojlangan [18, 205].

XULOSA

XV asrning oxiri – XVI asrda va keyinchalik Toshkentning mavqei ancha oshdi. Iqtisodiy va madaniy yuksalish bu shaharning boshqa hunarmandchilik va savdo markazlari bilan aloqasi jonlanganidan, shuningdek, qurilish ishlarining rivoj topishida namoyon bo'ldi. Baroqxon madrasasi, Ko'kaldosh madrasasi singari katta madrasalar XVI asrda o'zbek sultonlari davrida barpo etilgan. Bu binolar hozirgi kungacha saqlanib qolgan.

Toshkent shu atrofdagi viloyatning ma'muriy boshqaruv va iqtisodiy hayot, ichki va tashqi savdo markazi, boshqa shaharlardan, g'arbiy va sharqiy viloyatlardan keladigan karvon yo'llari tutashgan joy edi. Toshkent XVI asrdayoq aholi ancha zich joylashgan shahar bo'lib, aholining katta qismini savdogarlar va hunarmandlar tashkil qilardi. Ayniqsa, keyingi asrlardan boshlab Toshkentning mavqei yanada oshdi.

Bugungi kunda Toshkentda qurilayotgan Islom sivilizatsiyasi markazi 15 ta xorijiy muassasalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'ygan. Mazkur dargoh ajdodlar tarixidan saboq, merosidan ta'lim oladigan tabarruk maskan bo'ladi. Toshkent tarixi, Qur'on, hadis va xattotlikni o'rganish yo'lga qo'yiladi. Markaz yosh avlodni vatanparvarlik, odamiylik, ezgulik tuyg'ulari asosida, ilmsevar insonlar etib tarbiyalashda beqiyos manba bo'lib xizmat qiladi [19].

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 30 sentyabrda O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. // Yangi O'zbekiston, 2020 yil 1 oktyabr. (Speech of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the solemn ceremony dedicated to

the Day of Teachers and Mentors on September 30, 2020 / / New Uzbekistan, October 1, 2020.)

2. Mavlonov O'. Markaziy Osiyoning qadimgi yo'llari. -Toshkent: Akademiya, 2008. –B. 166. (Mavlanov O. The Ancient Ways of Central Asia. Tashkent: Akademiya, 2008, p. 166.)

3. Asqarov A. O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi. -Toshkent: Universitet, 2007. –B. 44. (Askarov A. Ethnogenesis and ethnic history of the Uzbek people. - Tashkent: University, 2007, r. 44.)

4. Shoniyozov K. Qarluq davlati va qarluqlar. -Toshkent: Sharq, 1999. –B. 37. (Shaniyazov K. The State of Karluk and Karluk. - Tashkent: Vostok, 1999. - p. 37.)

5. Agadjanov S. G. Ocherki istorii oguzov i turkmen Sredney Azii IX-XII vv. Ashxabad, 1969. S.128. (Agadzhanov S. G. Essays on the history of the Oghuz and Turkmens of Central Asia in the IX-XII centuries. Ashgabat, 1969. P. 128.)

6. Bo'riev O., Usmonov M. Etnicheskie osobennosti naseleniya oazisa Shash – Tashkent (IX – XII vv.) –T.,«Fan», 2009. –S.112. (Buriev O., Usmonov M. Ethnic features of the population of the Shash – Tashkent oasis (IX-XII centuries) - T., "Fan", 2009. - p. 112.)

7. «Toshkent» ensiklopediyasi. – T., 2009. – B. 296. (Encyclopedia "Tashkent". - T., 2009. - p. 296.)

8. Bobobekov H., Sodiqov M., Mirkomilov M. Toshkent tarixi. -T., “Fan va texnologiya”, 2009. – B. 197. (Bobobekov Kh., Sadykov M., Mirkomilov M. History of Tashkent. - T., "Science and Technology", 2009. - p. 197.)

9. Mirza Muxammad Xaydar. Tarix-i Rashidi. -Tashkent, Fan, 1996. S. 107-111. (Mirza Muhammad Haidar. Tarikh-i Rashidi. - Tashkent, Fan, 1996. pp. 107-111.)

10. Bo'riev O. XIV–XV asrlar manbalarida Toshkent shahri va viloyati haqida ma'lumotlar. –T., «Fan» nashriyoti, 2009. – B. 46. (Buriev A. Information about the city and district of Tashkent in the sources of the XIV-XV centuries. - T., Publishing House "Science", 2009. - p. 46.)

11. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. -Toshkent, 1960. –B. 75. (Zahiriddin Muhammad Babur. Baburnama. - Tashkent, 1960. - p. 75.)

12. Azamat Ziyov. O'zbek dadlatchiligi tarixi. -T., «Sharq». 2001. –B. 238. (Azamat Zia. History of the Uzbek state. - T., "Vostok". 2001. - p. 238.)

13. Mirxond. Muhammad ibn Xovandshoh. Rauzat us Safo, 2-qism. -T., 1941. –B. 111. (Merchant. Muhammad Ibn Hovedsak. Rauzat us-Safa, Part 2. - T., 1941. - p. 111.)

14. Zahiriddin Bobur. Boburnoma. -Toshkent, 1960. –B. 237. (Zahiriddin Babur. Baburnama. - Tashkent, 1960. - p. 237.)

15. Hofiz Tanish Al-Buxoriy. Abdullanoma. («Sharafnomai shohiy»). –T., Sharq, 1998, 1-jild. –B. 94. (Hafiz Tanish al-Bukhari. Abdullina. (“The King of Honor”). - T., Vostok, 1998, Volume 1. p. 94.)

16. Ruzbexon Isfahoniy. «Mehmonnomai Buxoro». (Zapiski Buxarskogo gostya). -M. Nauka. 1976. - s .79. (Ruzbehon Isfaoniy. Notes of the Bukhara guest. - M. Nauka. 1976. - p. 79.)

17. Hofiz Tanish Al-Buxoriy. Abdullanoma. («Sharafnomai shohiy»). –T., Sharq, 1999, 2-jild. –B. 205. (Hafiz Tanish al-Bukhari. Abdullina. ("The King of Honor"). - T., Vostok, 1998, Volume 2. p. 205.)

18. Muqimov Z. Shayboniylar davlati va huquqi. -Toshkent, «Adolat». 2007. – B.156. (Mukimov Z. The shaibanid State and legal. -Tashkent, "Adolat".2007. r.156.)

19. Elmurodov M. Eski shaharda yangi tarix barpo etilmoqda. // Yangi O‘zbekiston, 2021 yil 30 yanvar, № 21. (Elmuradov M. A new history is being restored in the Old Town. // New Uzbekistan, January 30, 2021, № 21.)

Абдурасилов Ш. Р.

Самостоятельный исследователь кафедры «История Узбекистана»

Национальный университет Узбекистана

sh.abdurasil@mail.ru

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЭТНИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ ТАШКЕНТА В СРЕДНИЕ ВЕКА

АННОТАЦИЯ

Ташкент занимает особое место в социально-экономическом, культурном и духовном развитии Центральной Азии и внес значительный вклад в многовековые исторические и эволюционные процессы развития. В этом месте находятся древние племенные поселения, в частности средневековые архитектурные памятники, а также многочисленные исторические, археологические и культурные памятники, сохранившиеся в самом Ташкенте и его окрестностях. В статье говорится, что Ташкент - один из важных городов Великого Шелкового пути, занимающий важное место в истории, экономической, политической культурной и этнической жизни народов Центральной Азии в Средние века.

Ключевые слова: Канка, Шаш, Илак, Ташкент, Бухара, Темуридов, Шейбанидов, Юнусхан, Султан Махмудхан, Абдуллахан, Суюнчходжахан, Баракхан, Кукалдаш, Этнос, Оазис.

Abdurasilov Sh. R.

Independent researcher at the department of «History of Uzbekistan»

National University of Uzbekistan

sh.abdurasil@mail.ru

SOCIAL-POLITICAL AND ETHNIC HISTORY OF TASHKENT IN THE MIDDLE AGES

ABSTRACT

Tashkent occupies a special place in the socio-economic, cultural and spiritual development of Central Asia and has made a significant contribution to the centuries-old historical and evolutionary processes of development. There are

ancient tribal settlements in this place, in particular medieval architectural monuments, as well as numerous historical, archaeological and cultural monuments preserved in Tashkent and its surroundings. The article says that Tashkent is one of the important cities of the Great Silk Road, occupying an important place in the history, economic, political, cultural and ethnic life of the peoples of Central Asia in the Middle Ages.

Keywords: Kanka, Shash, Ilak, Tashkent, Bukhara, Temuridov, Sheibanidov, Yunuskhan, Sultan Mahmudkhan, Abdullahan, Suyunchodjahan, Barakhan, Kukaldash, Ethnos, Oasis.